

ЧИННИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПОСИЛЕННЯ ПРОЯВІВ ПОСТПРАВДИ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Леся Дорош

Національний університет “Львівська політехніка”

Researcher ID R-1453-2017

Author ID 57203322074

lesia.o.dorosh@lpnu.ua

(Отримано: 10.02.2022. Прийнято: 08.04.2022.)

© Дорош Л., 2022

Проаналізовано комплекс чинників та тенденцій, що зумовлюють посилення проявів постправди у сучасному політичному процесі та свідчать про це. Наголошено, що раніше у політиці зустрічалися лише окремі прояви постправди. Визначено головних суб'єктів поширення постправди, а також проблеми, які зумовлені цим феноменом. Наголошено, що на сучасному етапі серед факторів посилення постправди ключовими є: соціально-технологічні, політичні, економічні та наукові. З'ясовано взаємопов'язані тенденції, які перешкоджають отримувати правдиву інформацію та посилюють феномен постправди. Йдеться про такі з них, як: поширення та зростання впливу дезінформації і пропаганди; заперечення усталених наукових тверджень; подання особистої віри та досвіду вище фактів та доказів; зниження довіри до офіційних джерел інформації; фрагментація та поляризація споживання інформації тощо. Наголошено, що загалом всі ці чинники та тенденції спільно формують атмосферу, в якій важко досягнути інтелектуальних цінностей (істини, точності, справедливості та відкритості). Відтак, попри те, що феномен постправди історично не новий, його масштаби – нинішні та майбутні – можуть бути значнішими, аніж раніше. Визначено необхідність комплексних досліджень проявів постправди у сучасному політичному дискурсі, пошуку моделей мінімізації їх негативного впливу, з'ясування ролі сучасного політичного знання та фактів, які уможливають діалог та краще розуміння між політичними елітами та масами.

Ключові слова: *постправда, дезінформація, чинники та тенденції поширення постправди, критичне мислення.*

FACTORS AND TENDENCIES OF STRENGTHENING THE POST-TRUTH MANIFESTATIONS IN CONTEMPORARY POLITICAL PRACTICE

Lesia Dorosh

Lviv Polytechnic National University

Researcher ID R-1453-2017

Author ID 57203322074

lesia.o.dorosh@lpnu.ua

(Received: 10.02.2022. Accepted: 08.04.2022.)

The author analyses factors and tendencies that determine and testify the post-truth manifestations in the contemporary political process, and emphasizes that there were only some manifestations of post-truth in politics in the past. The main subjects of the spread of post-truth, as well as the problems caused by this phenomenon, have been

identified. There are factors of strengthening the post-truth at the present stage: social and technological, political, economic and scientific. The author identifies an interrelated trends that jointly undermine the ability to acquire true information and exacerbate the phenomena of post-truth, among them: spreading and increasing the influence of disinformation and propaganda; rejection of well-established scientific claims; placing personal belief and experience above facts and evidence; declining trust in institutional and official providers of information; increasing fragmentation and polarization of information consumption etc. In general, these factors and tendencies form an atmosphere where an intellectual values (truth, accuracy, justice and openness) are difficult to achieve. Although the phenomena of post-truth are not historically new, their scale – present and future – may be greater than before. The author argues the necessity for comprehensive research on the post-truth manifestations in contemporary political discourse, search for models to minimize their negative impact, clarify the role of contemporary political information and facts that can form dialogue between political elites and people for the better understanding.

Keywords: *post-truth, misinformation, factors and tendencies of spread of post-truth, critical thinking.*

Неочікувані для більшості прогнозистів зрушення у глобальній політиці у другій декаді XXI ст. (агресія Росії проти України з 2014 р., епопея Brexit, перемога Д. Трампа на президентських виборах у США у 2016 р. та його атипова зовнішня політика, поширення популістських націоналістичних тенденцій у Франції та інших державах Європи тощо) є свідченням непередбачуваності глобальних соціальних процесів та їхніх наслідків – нездатності фахівців чітко визначити, потрактувати шляхи, тенденції і способи майбутнього глобального розвитку. Ці події та тенденції XXI ст. формують контекст початку століття постправди (“*post-truth*”), при цьому Брекзит і перемогу Д. Трампа на виборах президента у США систематично називають “основними його (цього століття) проявами та фактами” [Carrera, 2018].

Враховуючи вказані метаморфози міжнародного середовища, Оксфордський словник (*Oxford Dictionaries*) оголосив у 2016 році слово “постправда” словом року, що характеризує ситуацію, за якої об’єктивні факти менше впливають на формування громадської думки, аніж особисті переконання та звернення до емоцій [Word of The Year 2016 Is... 2016, ‘Woke’ and ‘post-truth’ added to Oxford English Dictionary’, 2017]. Однак, на думку науковців, цей термін радше характеризує “епоху”, а не один окремих її рік: епоху безмежного віртуального спілкування за якої в політиці “процвітає” заперечення фактів і здорового глузду. У цю епоху факти, статистика, докази перекинуті або відкинуті взагалі [Al-Rodhan, 2017].

Саме сьогодні брехня, чутки та плагіат особливо поширені, і якщо колись у політиці зустрічалися лише певні прояви постправди, то сьогодні вони сприймаються як звичні. Кореспондент відділу “Політика та суспільство” німецьких видань Die Welt та Weltam Sonntag Ріхард Герцінгер стверджує, що “сьогодні існують стійкі суспільні середовища, в яких більше не діють об’єктивні факти й раціональна

аргументація, члени яких існують у протилежній реальності” [Герцінгер 2019]. За останні двадцять років засоби масової інформації стали значно більше поширювати брехню, ніж це було раніше. Тому саме сьогодні жоден ресурс інформації не є надійним джерелом фактів.

Як сьогодні трактують постправду? Передусім, це подання певної інформації, яка впливає на емоції, а не передає факти. Йдеться про те, що суб’єкти подання інформації (політичні лідери, журналісти, громадські діячі тощо) поширюють інформацію, яку реципієнт (громадськість) хоче чути. Однак, не завжди постправда є неправдою. У більшості випадків, постправда – це набір спотворених (напів-правда) або сфабрикованих фактів з яких випливають хибні висновки. В епоху постправди фейкові новини, подані як достовірні, та теорії змови створюють альтернативну реальність і слугують пропагандистським цілям. Постправда використовується та подається тими людьми, які прагнуть переконати інших у своїй “вигаданій правді”. Отже, сьогодні головними суб’єктами поширення постправди є:

- 1) політики, які прагнуть значної підтримки на виборах;
- 2) журналісти тих ЗМІ, які намагаються привернути увагу глядачів та слухачів з метою досягти популярності та кар’єрного росту;
- 3) продавці товарів і послуг, які завжди шукають клієнтів;
- 4) блогери, які прагнуть більшої кількості підписників чи рекламодавців [Мовчан, 2019]. До цих перелічених суб’єктів можемо додати ще всіх людей, думка яких здатна у певний спосіб впливати на вибір інших.

Головною причиною швидкого поширення постправди є: небажання людей перевіряти факти, шаблонне мислення, відсутність критичного мислення та застосування логічних знань. Виходячи із названих причин, виділяють такі чотири основні проблеми, виникнення яких пов’язане з посиленням феномену постправди:

1) все важче встановлювати факти з метою розрізнення правди і брехні;

2) необхідність прояснення реальності підриває ключову роль істини в прийнятті рішень і громадському дискурсі;

3) політизація та поляризація суперечок про те, що може бути джерелом влади та які умови дозволяють розрізнити правду і брехню;

4) організована і потужна кампанія зацікавлених груп проти установ, покликаних допомагати з'ясувати правду і зниження довіри громадськості та осіб, які приймають рішення, до цих установ [National Security in the Era of Post-Truth and Fake News, 2019].

Підтвердженням надзвичайної цікавості до феномену постправди стала поява численних досліджень західних науковців [Al-Rodhan, 2017; Vimber and Gil de Zúñiga, 2020; Carrera, 2018]. Такі дослідження стосуються комплексного вивчення цього явища, його історичних проявів та форм, передумов його домінування у політичному дискурсі сучасних країн. Здебільшого дослідники постправди намагаються з'ясувати її сутність та особливості, зрозуміти першопричини та чинники появи, шляхи подолання негативних наслідків реалізації політики постправди для особистості, суспільства та держави [Barzilai and Chinn, 2020; Hopkin and Rosamond, 2017; Waisbord, 2018]. Але **мета цієї розвідки** – це з'ясування комплексу чинників і тенденцій, що зумовлюють посилення проявів постправди у сучасному політичному процесі.

Посилення постправди пояснюється взаємодією численних факторів. Серед них дослідники виділяють такі:

- *соціально-технологічні чинники.* Тут йдеться про те, що сучасні інформаційні та комунікаційні технології, особливо соціальні медіа, різко збільшили у інформаційному середовищі обсяг поширюваної інформації, простоту доступу до неї та швидкість її поширення. З іншого боку, попри те, що зростання рівня доступності інформації має багато позитивних наслідків, все ж це також збільшує обсяг і швидкість поширення недостовірної інформації, яка не є професійно перевіреною. Крім того, алгоритми фільтрації та персоналізації у сучасних пошукових системах та соціальних медіа можуть обмежити рівень доступу та впливу різноманітної інформації та джерел;

- *політичні чинники.* Загальновізвано, що дезінформація й пропаганда часто використовуються для просування політичних та ідеологічних програм політичних партій, лідерів та рухів. У політичному

інформаційному просторі все частіше домінують інформаційні ресурси, соціальні мережі, вебсайти, які обслуговують конкретні програми політичних партій та лідерів, забезпечують поширення необхідного їм контенту. Відтак, зростаюча політична поляризація спричиняє поширення проявів постправди. Дж. Хопкін і Б. Розамонд [Hopkin and Rosamond, 2017] стверджують, що зростання популістських та антиелітарних рухів та відмова від застосування суб'єктами політики основних принципів раціонального доведення та правди, що є характерними для політичного дискурсу таких партій та рухів, викликає значний інтерес ЗМІ, хоча поки що це не дуже сприяє систематичному дослідженню цього феномену. Крім цього дослідники вказують, що у політичній сфері успіх застосування суб'єктами політики інструментів постправди можна пояснити двома основними причинами. По-перше, втратою підтримки з боку громадськості тих політичних партій, метою яких вже не є управління державою на благо широких соціальних верств, а натомість сприяння політичній кар'єрі партійних посадових осіб та/чи кандидатів, що претендують на ту чи ту посаду. У підсумку, це послаблює зв'язок між виборцями, активістами та партійними лідерами; політичні партії все більше віддаляються від соціальних інтересів, які вони умовно представляють, і все неохочіше висловлюють чітко ідентифіковані політичні позиції. По-друге, коли основні політичні рішення обґрунтовуються технократично або обмежуються тиском на фінансові ринки, винагорода за розробку конкретних політичних пропозицій зменшується, тоді як винагорода за вироблення образливих або невизначених правдоподібних дискурсів залишається незмінною: "погані ідеї долають, перемагають добрі" [Hopkin and Rosamond, 2017];

- *економічні чинники.* Дезінформація та пропаганда також поширюються з метою досягнення економічних вигод та обслуговування корпоративних інтересів. Крім того, медіа-компанії прагнуть максимізувати прибуток для себе та своїх рекламодавців, просуваючи інформацію на основі її емоційної привабливості та особистих уподобань людей. У соціально-політичному плані зростаюча економічна нерівність може посилити політичну поляризацію і тим самим сприяти розповсюдженню дезінформації;

- *наукові чинники.* Деякі дослідники припускають, що ті чи ті аспекти сучасної науки та наукових комунікацій можуть зменшити довіру до науки. Підвищена роль приватного сектору у підтримці досліджень збільшує загрози фінансової

упередженості. Довіра до науки, невпевненість щодо її надійності сьогодні часто підривається тими чи тими практиками комунікації, зокрема, такими як “перебільшення” наукових висновків або створення “хибного балансу” [Barzilai and Chinn, 2020].

Стан постправди також пов’язаний з кількома взаємопов’язаними тенденціями, які спільно підривають можливості отримання точної інформації. До таких належать:

1. *Зростання поширеності та впливу дезінформації і пропаганди.* Комунікація у публічній сфері все частіше здійснюється із застосуванням різних форм дезінформації. Дезінформація є частково або повністю некоректною інформацією, яка не обов’язково відображає намір суб’єкта поширення постправди ввести в оману реципієнта, тоді як пропаганда – це неточна інформація, яка передається з метою маніпулювання чи заподіяння шкоди. Міжнародні дані вказують на те, що чимало людей вважають, що новини та соціальні медіа недостатньо працюють для того, щоб відокремити факти від вигадки, і розглядають фейкові новини як серйозну проблему не тільки конкретно для своєї країни, а й для демократії загалом.

2. *Запереченням усталених наукових тверджень.* У звіті організації “Rend” визначено зростаючу розбіжність у фактах та аналітичній інтерпретації фактів та даних як одну із ознак постправди. Безперечно, незгода, критика та скептицизм – це необхідні явища. Проблема полягає у зростанні розбіжностей щодо перевірених фактів та тверджень, які суттєво підтверджуються доказами. Прикладами у цьому контексті є незгода громадськості з науковим консенсусом щодо таких питань, як безпека вакцин, еволюція та антропогенні зміни клімату тощо.

3. *Надання переваги особистим вірі та досвіду над фактами та доказами при прийнятті тих чи тих рішень.* Власне через це у Оксфордському словнику англійської мови сформульовано і подано термін “постправда” як те, “що має відношення або позначає обставини, в яких об’єктивні факти менш впливають на формування громадської думки, ніж апеляції до емоцій та особистих переконань” [Word of The Year 2016 Is..., 2016]. На додачу до пріоритету емоцій та особистих переконань, люди можуть також обґрунтовувати свої судження саме особистим досвідом або повідомленнями, а не систематизованими даними, і на них засновувати свої твердження чи підтримувати їх. Вчені [Hopkin and Rosamond, 2017] вказують на сьогоднішню байдужість людей до фактів, що є ключовим аспектом постправди, і, водночас, відрізняє її від відвертої брехні.

4. *Зниження довіри людей до інституційних постачальників інформації, зокрема, до журналістики та науки.* Феномен постправди також характеризується зростанням недовіри до традиційних джерел інформації. Дослідники [Hopkin and Rosamond, 2017] зазначають, що часто засоби постправди застосовуються в ситуаціях, в яких спікер повинен публічно висловлюватися про проблеми, щодо яких він недосвідчений. Окрім цього, ймовірно посилення політики постправди у публічному та приватному дискурсі пов’язане із стереотипною характеристикою учасницької демократії, згідно якої громадянин в умовах демократії відповідальний за те, щоб мати власну думку і оцінки абсолютно про все або принаймні про все, що стосується ведення справ у його країні. Однак, у багатьох країнах, попри існування та збереження цього стереотипу, постійно падає довіра громадськості до засобів масової інформації. Паралельно зростає споживання громадськістю новин, поширюваних в соціальних медіа, зокрема партіями, що робить інформаційний ландшафт країни дедалі строкатішим. У цьому контексті, С. Вайсборд [Waisbord, 2018] стверджує, що посилення застосування засобів та інструментів постправди пов’язане із руйнуванням у сучасному світі системи мас-медіа, притаманної ХХ століттю. Відтак, сьогодні пересічна людина, на свій вибір відкриваючи будь-яку соціальну мережу, має змогу швидше знайти там те, що її цікавить найбільше. Переважно, це стосується сучасного молодого покоління, яке, поспіхом “прокручує” стрічку новин. Власне, як було зазначено вище, конкретні технології та шляхи (соціальні мережі або політичні боти як сучасні засоби масової інформації) є чинниками поширення постправди. Відтак, окремі вчені [Bimber and Gil de Zúñiga, 2020], прагнучи пролити світло на те, як соціальні медіа сприяють фальшивості в політичних системах, наголошують на тому, що роль таких технологій в певному “політичному ландшафті” залежить від місця та часу. Також спільність можливостей для поширення постправди, яку створюють соціальні мережі, створює тенденцією до уподібнення. Це дозволяє аналізувати, як та чи та технологія створює “ефект”, тенденцію, однакову для різних країн та суспільств. Наприклад, довіра громадськості щодо соціально чи політично суперечливих наукових тем поляризується. Відтак, у певних контекстах довіра до науки є недостатньою, суперечливою, що призводить у громадськості до появи сумнівів у науковій інформації та невизначеності її оцінки. Разом із тим варто все ж наголосити, що рівень довіри до науки та вчених, як

правило, залишається високим у таких країнах, як США та країни Західної Європи.

5. *Зростаюча фрагментація та поляризація споживання громадськістю інформації.* Так, дехто пов'язує політику постправди з посиленням “ехокамер” – замкнутої “екосистеми” джерел інформації, в якій остання відповідає власним уподобанням, настроям або світогляду людини, опирається на них. Це явище не всеохопне, оскільки в Інтернеті люди досі стикаються з різноманітними ідеями та думками. Однак сучасні засоби масової інформації можуть обмежити вплив альтернативних ідей та поглядів. Це може підірвати можливість розвитку спільних знань людей та залучення громадськості до публічного дискурсу [Barzilai and Chinn, 2020].

Загалом всі ці чинники і тенденції разом формують атмосферу, в якій інтелектуальних цінностей (істини, точності) важко досягнути. Феномен постправди історично не новий, однак його масштаби – нинішні та майбутні – можуть бути значнішими, аніж раніше. Це, наприклад, підтверджує інформаційна ситуація навколо пандемії коронавірусу, за якої дезінформація й теорії змови щодо COVID-19 широко поширені в Інтернеті. Так, Гендиректор ВООЗ Тедрос Адханом Гебреесус на конференції з приводу спалаху COVID-19 зазначив: “Ми не просто боремося з епідемією; ми боремося з інфомецією. Фейкові новини поширюються швидше і легше, ніж цей вірус, і є такими ж небезпечними” [WHO, 2020].

Отож, варто зауважити, що поширення феномену постправди створює нову ситуацію, в якій як масам, так і особам, які приймають рішення, все важче розуміти і пояснювати реальність, і на її основі приймати правильні рішення. Зокрема, базовий (домінантний) підхід до реальності, який передбачає перевірку фактів та раціональне прийняття рішень, піддається сумніву. Відтак, в його рамках ставляться під сумнів цінність досвіду і знань, відкидають пріоритет фактів (конкретні емпіричні дані). Сьогодні феномен постправди впливає на сприйняття реальності, і зумовлює те, що потрібно витратити більше часу на те, щоб ретельно підбирати дані та/або перевірити їх на достовірність. Відтак, слід вважати перспективними комплексні дослідження проявів постправди у сучасному політичному дискурсі, пошуку моделей мінімалізації їх негативного впливу, посилення ролі сучасного політичного знання та фактів, які уможливають діалог та краще розуміння між політичними елітами та масами. Окрім цього більш детальне опрацювання та аналізу потребує український контекст феномену постправди. Сьогодні в умовах повномасштабного військового вторгнення росії до України важливо розглядати передумови та наслідки реалізації політики постправди у нашій державі у контексті з'ясування ролі чинників (соціально-

технологічних, політичних, економічних та наукових), що сприяли інтенсифікації негативних проявів постправди у нашій державі, що мало наслідком не лише завуальований вплив на українське суспільство з боку агресора, а й проявилось у відкритій агресії та численних жертвах.

ЛІТЕРАТУРА

Герцінгер, Р. (2019). Успіх екстремістських антизахідних рухів є результатом дезінформаційного впливу. *Український тиждень*. Отримано з <https://tyzhden.ua/News/237466>.

Мовчан, А. (2019). Постправда – что это такое? *Время и Деньги*. Отримано з <https://www.e-vid.ru/kultura/020619/postpravda-chto-eto-takoe>.

Barzilai, S. and Chinn, A. C. (2020). A review of educational responses to the “post-truth” condition: Four lenses on “post-truth” problems. *Educational Psychologist*, 55(3), 107–119. <https://doi.org/10.1080/00461520.2020.1786388>.

Bimber, B., Gil de Zúñiga, H. (2020). The unedited public sphere. *New Media & Society*, 22(4), 700–715.

Carrera P. (2018). The stratagems of post-truth. *Revista Latina de Comunicación Social*, 73, 1469–1482. Отримано з <http://www.revistalatinacs.org/073paper/1317/76en.html>.

Hopkin, J. and Rosamond, B. (2017). Post-truth Politics, Bullshit and Bad Ideas: ‘Deficit Fetishism’ in the UK. *New Political Economy*, 23(4), 1–15. <https://doi.org/10.1080/13563467.2017.1373757>.

National Security in the Era of Post-Truth and Fake News. (2019). *The Institute for National Security Studies*. Отримано з <https://www.inss.org.il/publication/national-security-in-the-era-of-post-truth-and-fake-news/>.

Nayef Al-Rodhan (2017). Post-Truth Politics, the Fifth Estate and the Securitization of Fake News. *Global Policy Journal*. Отримано з <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/cf02167f-4633-41dc-a857-a4da299b9306>.

Waisbord, S. (2018). The elective affinity between post-truth communication and populist politics. *Communication Research and Practice*, 4(1), 17–34.

WHO. (2020). *Munich security conference (WHO director-general speech)*. Отримано з <https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference>.

Woke and post-truth added to Oxford English Dictionary. (2017). *BBC*. Отримано з <http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/40414375/woke-and-post-truth-added-to-oxford-english-dictionary>.

Word of The Year 2016 Is... (2016). *Oxford Dictionaries*. Отримано з <https://www.lexico.com/definition/post-truth>.

REFERENCES

Barzilai, S., Chinn, A. C. (2020). A review of educational responses to the “post-truth” condition: Four lenses on “post-truth” problems. *Educational Psychologist*, 55(3), 107–119. <https://doi.org/10.1080/00461520.2020.1786388>.

Bimber, B., Gil de Zúñiga, H. (2020). The unedited public sphere. *New Media & Society*, 22(4), 700–715. <https://doi.org/10.1177/1461444819893980>.

- Carrera P. (2018). The stratagems of post-truth. *Revista Latina de Comunicación Social*, 73, 1469–1482. Retrieved from <http://www.revistalatinacs.org/073paper/1317/76en.html>.
- Herzinger, Richard (2019). Success of extremist anti-Western movements is the result of disinformation influence. [In Ukrainian]. *Ukrainian Week*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/News/237466>.
- Hopkin, J., Rosamond, B. (2017). Post-truth Politics, Bullshit and Bad Ideas: “Deficit Fetishism” in the UK. *New Political Economy*, 23(4), 1–15. <https://doi.org/10.1080/13563467.2017.1373757>.
- Movchan, A. (2019). Post-truth – what is it? [In Russian]. *Time and Money*. Retrieved from <https://www.e-vid.ru/kultura/020619/postpravda-cto-eto-takoe>.
- National Security in the Era of Post-Truth and Fake News. (2019). *The Institute for National Security Studies*. Retrieved from <https://www.inss.org.il/publication/national-security-in-the-era-of-post-truth-and-fake-news/>.
- Nayef Al-Rodhan (2017). Post-Truth Politics, the Fifth Estate and the Securitization of Fake News. *Global Policy Journal*. Retrieved from <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/cf02167f-4633-41dc-a857-a4da299b9306>.
- Waisbord, S. (2018). The elective affinity between post-truth communication and populist politics. *Communication Research and Practice*, 4(1), 17–34. <https://doi.org/10.1080/22041451.2018.1428928>.
- WHO. (2020). *Munich security conference (WHO director-general speech)*. Retrieved from <https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference>.
- Woke and ‘post-truth’ added to Oxford English Dictionary. (2017). *BBC*. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/40414375/woke-and-post-truth-added-to-oxford-english-dictionary>.
- Word of The Year 2016 Is.... (2016). *Oxford Dictionaries*. Retrieved from <https://www.lexico.com/definition/post-truth>.